

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

9631

Småland

Togaboop sn.

Olfa Häringqvist, 1936.

Insänt på U.L.M.A.'s föreg. 1: Njåttkhusbällning.

12 Bl. 4:

9631

Mjötkhuskällning I

Småland
Ingatorp.

mjötk, -a, f. Annan allmän be-
nämning okänd. Man hade också getter,
och man använde deras mjötk, ifall kil-
lingarna lämnade någon kvar.

Kalvar fick dricka mjötk, såväl
sådana som man lås på 'lade på', 'be-
stämde att få leva', som sådana som skulle
slaktas. Dessa fick dricka mjötk en timme
före slaktningen, och den löpnade mjötken
i deras mazar användes som löpänne
vid ystning.

råmjötk mjötkade kon i omkring
åtta dagar efter kalvingen. Av första
eller andra "målet" mjötk gjordes
kåvadans.

Landsmålsarkivet Uppsala 9631
Otto Härnqvist. 1936 INGATORP

SMÅL.

Fgl. 1

2

Benämningen 'nymjölk' är en
nymodighet. Den gamla benäm. är
pätavärmt mjölk 'spenvarm mjölk'.

Sötmyölk 'oskummad mjölk'.

Brämmyölk
skämmyölk } 'skummad mjölk'.

Snärka ^{garn?} 'hinnan, som bildas
på kokt mjölk'.

gräds, grēds, 'gräde' "De väldigt
gamle sade fröts'.

Mjölken ^{fäse} 'm. skäu sig'

fälör, mäjör myölk 'skäll, mager m'.

Sürmyölk breds da, ns da va

äska i & läfta 'sürmjölk blev det,
när det var äska i luften'.

Tätmjölk har ej varit brukad
i trakten. Men: min mäj ifrö sörmilan.

jöde länmjölk en gång 'min väg från
Södermanland gjorde länmjölk (kätmjölk)
en gång. Han hade (från ~~åkeren~~) funnit
en blomma (namn okänt av mig, men ^{den}
sades vara blå till färgen), och med
den gned han in en fat och slog
mjölk däri.

II

Mjölkätter, beredda genom till-
sättning av löpänne.

1) Söröst 'storost': ostbräka 'det ut-
fälda ostämnet' och vällan 'vasslan'
koktes till sammans, liksom allsammans
blev brunt 'blev brunt'. Användes som
förmiddag, men mest i tennfat 'för
det mesta i tennfat'.

2) kräsöst ['klädisost]: Mjölken löp-
nades och pamlades sedan upp i en
kräs 'krasa' 'kläde'; vasslen fick alltså
rinna av; ostämnet kokades, tills det
blev fast. Sedan kunde alltsammans
stäckas och därpå skäras i skivor;
kallades också brunöst. Fin kalas-
mat och föring. (I senare tid
berjades man med ett annat slag av
föring: pänkkäka 'pannkaka' av mjölk,
vetemjöl, ett par ägg, anis).

Den nutida smäl. ostkakan har
inga gamla anor, ej heller bruket att
koka mesost. — välvättla 'vällvaste'
var det som man skummade av uppkokt vassel.
dracks som mjölk.

Medd.: fru Lovisa Jonsson, f. 1857.

Skivö 6/6 - 36 Oslamqvist.

Mjölk hushållning.

Ostberedning.

Nannst ost användes även om mjuka,
ej hållbara ostslag av löpnad mjölk, t. ex.
flöröst, kräsöst.

Östa, -de, -t.

Sötmjölksöst = ost av ostkummad mjölk.

Skämmjölksöst = ost av skummad mjölk.

Kämmjälken kunde man inte östa för sig,
den fick lov att hävas i vanlig mjölk.

märöst var sådan ost, som blivit upp-
äten av märst (ett slags maskar).

Ingen annan mjölk än komjölk har
använts vid osttillverkning. Gätterna de hade
sina killingar, som tog deras mjölk.

Småland

Hult

Ingatorp.

Landsmålsarkivet Uppsala 9631
Otto Hännqvist. 1936 INGATORP

SMÅL.

Fagl. 1

ostkorgar brukade användas. De voro tillverkade av granrötter, vi köpte dem vanligen av gårdfarihandlare från Rumskulla.

Ostlöpet fick man i medd:s barnsöm så, att man tillvaratog kalvens löpmage (kålvrens vänstra), med dess innehåll, vilket utgjordes av ostmassan av den mjölk, som kalven fått att dricka, med en timme innan han slaktades. Kalvmagen med innehåll hängdes i taket i köket för att torka; när man sedan skulle ysta, tog man en bit av denna torkade ostmassa och la i mjölken. "Jag tyckte, det där var otäckt, så jag slängde bort det och försökte med bara magen och det gick lika bra".

Landsmålsarkivet Uppsala 9631
Otto Härnqvist. 1936 INGATORP
SMÅL.

Frgl. 1

7

Man brukade tjumma mjölken i och för
osttillverkning i stora kittlar (sätla). Man
fick känna efter med handen, när det var
lagom varmt.

Den löpnade massan kallades östpröka,
de gämbra-gämbra sa iustemiis.

Medd.: Fru Lovisa Jonsson, Missionskunt, Kult, f. 1857,
sedan barnbarnen och till för några år sedan
bosate i V. Ekås, Ingatorp.

Ekriö den 9/6 -36

Otto Hämquist.

Småland
Hult
Ingatorp.

Mjölkhushållning

Smör (smør, n.)

şēŋa, ihōpasāt uta stāva, sām va
uta tāls. verb: şēŋa, -ads, -at.

→ 'kärna, hopsatu utav stavar,
som voro ar tall (= furubrä)'

tyggel

kärna
(utan lock)

kärnstav
(tyggel)

Landsmålsarkivet Uppsala 9631
Otto Härnqvist. 1936 INGATORP
SMÅL.

Frgl. 1

9

Under kameran satt man vanligen
och höll fast kameran mellan knäna.
Man kunde också "vispa sig en smörklick" i ett fat.

Om det ej blev smör i någonunda
normal tid, hette det t. ex. ett elaka
kärningar hade förtrollat mjölken.

På ett ställe, som hetade Dölingehult,
hade hon (matmodern) kameran i två dar
utan att få smör. Då gick hon till den
trallekunniga kärningen och bad henne om
hjälps att få smör. Då fick hon ett vitt
pulver, vad det var, vet jag inte, men
jag tror det var malda mänsk**e**n.

Landsmålsarkivet Uppsala 9631
Otto Härnqvist. 1936 INGATORP
SMÅL.

Figl. 1

Grädden fick stå på hallen i den öppna spisen för att väma sig et grån före kändalet.

Man måste karna snabbt och utan avbrott, om det skulle lyckas. Därav talesättet: Ju fortare du karnar, ju för får du smör.

Smörgryn kommer upp, när det börjar att bli smör: "det grynar sig"

gas förkommer blott i smuten smörjäs = bröd med smör på.

senmyskka drack man som vanlig mjölk, eller man bakade senmyskkaka.

Landsmålsarkivet Uppsala 9631
Otto Hännqvist. 1936 INGATORP
SMÅL.

Fig. 1

Man sköljde smöret med friskt vatten i ett träg (trög, vanligen urholkat med en trästycke), och man fick lov att knåda smöret, liksom alla kämmjösk var avlägsnad. Sedan hade man att äta det och därunder palta.

Så äts sen smörgas

Somliga blanda gräslök i smöret, lökasmör

Man knådade smöret med träsliv (särskilt namn?)

Den upplagda och formade smörklimpen kallas äta, -a, -or. Eller också packades det ned i bötter, som kunde vara 10-20 cm i diameter, och pättas fram på bordet eller också större, då smöret skulle transporteras

Landsmålsarkivet Uppsala 9631
Otto Härnqvist. 1936 INGATORP
SMÅL.
Frgl. 1

t. ex. ps mäsäk (matsäck).

Utom dessa laggade byttor hade man smöraskar, vauligen svarvale.

7.9.

Landsmålsarkivet Uppsala 9631
Otto Härnqvist. 1936 INGATORP
SMÅL.
Frgl. 1

Medd.: Fru Lovisa Jonsson, Missionskoret, Hult, f. 1857 sedan barndomen och till för några år sedan bosatt i V. Ekås, Ingatorp.

Skrip den 8/6 - 36

Otto Härnqvist.